

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

11 grudnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marcin Krajewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

SSN Kamil Zaradkiewicz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 11 grudnia 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 29 listopada 2021 r., I ACa 447/21,
w sprawie z powództwa L.M. i M.M.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę i ustalenie,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od Bank spółki akcyjnej w W. na rzecz L.M. i M.M.
po 2700 zł zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Marcin Krajewski Kamil Zaradkiewicz
(E.M.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 29 września 2020 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił nieważność umowy o kredyt hipoteczny z 22 lutego 2008 roku zawartej przez powodów z Bank S.A. oraz zasądził od pozwanego na rzecz powodów 124 498,06 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powodowie złożyli 4 lutego 2008 r. w Bank S.A. (poprzednik prawny Bank S.A.) wniosek o udzielenie kredytu w wysokości 474 000 zł, wskazując franka szwajcarskiego (dalej „CHF”) jako walutę kredytu. W jednym z dokumentów dołączonych do wniosku o kredyt powodowie oświadczyli, że mają pełną świadomość ryzyka związanego z tym produktem, a w szczególności tego, że niekorzystna zmiana kursu waluty spowoduje wzrost comiesięcznych rat kredytu oraz wzrost całego zadłużenia.

W dniu 22 lutego 2008 r. powodowie zawarli z poprzednikiem prawnym pozwanego umowę o kredyt hipoteczny w wysokości 474 000 zł indeksowany kursem CHF. Na podstawie § 7 ust. 1 umowy kwota kredytu wyrażona w CHF była określona na podstawie kursu kupna tej waluty z tabeli kursowej banku z dnia i godziny uruchomienia kredytu. Zgodnie z § 11 ust. 4 umowy raty kredytu były spłacane w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej banku, obowiązującego na dzień spłaty o 14:50.

W § 3 ust. 3 umowy zawarto ponadto postanowienie dotyczące ubezpieczenia niskiego wkładu własnego. Zgodnie z nim, jeżeli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, ubezpieczenie podlega automatycznej kontynuacji, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata kredytu. Dalej wskazano, że kredytobiorca upoważnia bank do pobrania środków tytułem zwrotu kosztów ubezpieczenia w wysokości 3,5% różnicy między wymaganym wkładem własnym kredytobiorcy a wkładem wniesionym faktycznie przez kredytobiorcę, tj. 3 318,00 zł, oraz zwrotu kosztów z tytułu kontynuacji przedmiotowego ubezpieczenia z rachunku bez odrębnej dyspozycji.

W dniu 14 marca 2013 r. powodowie zawarli z poprzednikiem prawnym pozwanego aneks do umowy kredytu, na mocy którego bank zapewnił kredytobiorcom możliwość spłaty kredytu w walucie waloryzacji.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji stwierdził, że z uwagi na nieokreślenie dokładnej wysokości świadczenia kredytobiorców umowa kredytu jest nieważna. Sąd pierwszej instancji uznał za abuzywne postanowienia umowy przewidujące przeliczanie świadczeń kredytobiorców według kursów ustalonych w tabeli sporządzanej przez bank. Zakwalifikował je jako główne świadczenia stron sformułowane w sposób niejednoznaczny z uwagi na fakt, że bank nie dopełnił obowiązków informacyjnych względem konsumentów, nie uświadamiając ich w sposób dostateczny, jakie mogą być konsekwencje zmiany kursu waluty. W konsekwencji uznał, że po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, stanowiących elementy konieczne umowy, nie może ona dalej wiązać, a także dokonał stosownych rozliczeń na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z 29 listopada 2021 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego jedynie w ten sposób, że skrócił okres, za który należą się powodom odsetki ustawowe za opóźnienie.

Sąd drugiej instancji uznał za prawidłowe przyjęte w sprawie ustalenia faktyczne i co do zasady podzielił także wyrażoną ocenę prawną. W szczególności podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji co do niewywiązania się przez pozwanego z obowiązku pouczenia powodów o nieograniczonym ryzyku kursowym, a niedoinformowanie konsumenta o rzeczywistych skutkach ekonomicznych zawarcia tego rodzaju umowy uznał za sprzeczne z dobrymi obyczajami. Zdaniem Sądu drugiej instancji o abuzywnym charakterze klauzul waloryzacyjnych przesądzało oparcie ich o mechanizm pozwalający bankowi na jednostronne kształtowanie kursu waluty we własnych tabelach i przerzucenie na konsumentów nieograniczonego ryzyka zmiany kursu waluty waloryzacji kredytu. Wskazał ponadto, że powodom przysługuje interes prawny w ustaleniu, iż nie istnieje stosunek prawny łączący bank i powodów z uwagi na nieważność umowy kredytu w rozumieniu art. 189 k.p.c. Sąd drugiej instancji stwierdził także, że przyznanie w wyniku

nowelizacji Prawa bankowego możliwości spłaty kredytu bezpośrednio w walucie indeksacji nie prowadzi do konwalidacji nieważnej umowy. Podkreślił, że brak jest normy-przepisu dyspozytywnego, który mógłby zastąpić lukę powstałą po usunięciu z umowy klauzul abuzywnych. W rezultacie wskazał, że umowa po usunięciu z niej postanowień niedozwolonych określających główny przedmiot umowy jest nieważna.

Odnosnie do postanowienia dotyczącego ubezpieczenia niskiego wkładu własnego Sąd drugiej instancji wskazał, po pierwsze, że jest związany oceną abuzywności tożsamego postanowienia dokonaną w sprawie toczącej się przed Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie, a, po drugie, że również jego zdaniem postanowienie to jest abuzywne. W konsekwencji orzekł o zwrocie kwoty uiszczonej przez kredytobiorców tytułem opłat składek ubezpieczeniowych na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Pozwany bank wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w części, w której oddalono apelację. W skardze zarzucił naruszenie:

1) art. 479⁴³ k.p.c. w zw. z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw w zw. z art. 232 k.p.c. w zw. z art. 6 i 385¹ k.c. przez uznanie, że rozszerzona prawomocność, o której mowa w art. 479⁴³ k.p.c., ma skutek w każdym indywidualnym postępowaniu;

2) art. 189 k.p.c. przez uznanie, że powodowie mieli interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy, mimo że przysługuje im dalej idące roszczenie o zasądzenie;

3) art. 58 § 1 i art. 385¹ w zw. z art. 353¹ i 65 § 2 k.c. przez uznanie, że pozbawiony znaczenia z perspektywy oceny ważności umowy jest fakt zawarcia aneksu do umowy umożliwiającego spłatę kredytu w walucie waloryzacji;

4) art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385² k.c. przez wymaganie od pozwanego zapewnienia konsumentowi standardu informacyjnego w chwili zawierania umowy wypracowanego przez orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wiele lat później;

5) art. 385¹ § 1 k.c. przez uznanie, że pozwany nie dopełnił obowiązków informacyjnych w zakresie, który w chwili zawierania umowy był mu nieznany;

6) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez uznanie klauzul indeksacyjnych zawartych w umowie za określające główne świadczenia stron, a w konsekwencji przyjęcie, że po ich usunięciu z umowy ta nie może dalej wiązać;

7) art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 65 § 2 i art. 358 § 2 k.c. przez przyjęcie, że wyeliminowanie z umowy klauzul zawierających odesłanie do tabel kursowych banku powoduje, że umowa nie może być dalej wykonywana, podczas gdy sąd powinien zbadać, czy ta mogłaby być dalej wykonywana w oparciu o art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 358 § 2 k.c. oraz przepisy ustawy o Narodowym Banku Polskim;

8) art. 93 ust. 1 Prawa bankowego w zw. z art. 65 § 2 k.c. przez uznanie § 3 ust. 3 umowy za postanowienie niedozwolone;

9) art. 405 k.c. w zw. z art. 410 k.c. przez zasądzenie na rzecz powodów zwrotu sumy uiszczonej tytułem składek na grupowe ubezpieczenie na życie, podczas gdy nieważność umowy kredytu nie skutkuje nieważnością zawartej przez pozwanego z ubezpieczycielem grupowej umowy ubezpieczenia a ochrona ubezpieczeniowa została już udzielona;

10) art. 411 pkt 2 k.c. przez uwzględnienie żądania powodów, mimo że świadczenia spełniane przez powodów tytułem rat kredytu czyniło zadość zasadom współżycia społecznego, tj. stanowiło w istocie zwrot środków przekazanych przez pozwanego na rzecz powodów bez podstawy prawnej.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodowie wnieśli m.in. o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżący podniósł dziesięć zarzutów, z których jeden dotyczy naruszenia prawa procesowego (zarzut nr 1), a dziewięć prawa materialnego (zarzuty nr 2-10).

Co do zasady rozpoznaniu podlegają najpierw zarzuty naruszenia prawa procesowego, jednak problem ujęty w zarzucie nr 1 ma znaczenie drugorzędne z perspektywy sprawy. Zważywszy, że najdalej idące zarzuty dotyczą kwestii

abuzywności klauzul przeliczeniowych i – w rezultacie – obowiązywania umowy kredytu, w pierwszej kolejności należało odnieść się do zarzutów nr 3, 6 i 7.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, zgodnie z którym postanowienia uprawniające bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne, ponieważ pozostawiają pole do arbitralnego działania banku, a równocześnie obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem. W konsekwencji postanowienia umowy określające zarówno zasady przeliczenia na złote kwoty udzielonego kredytu przy jego wypłacie, jak i przeliczenia spłacanych rat, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. uzasadnienie uchwały pełnego składu Izby Cywilnej SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118, i przywołane tam orzecznictwo). Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku, przy czym dla tej oceny nie ma znaczenia, w jakim stopniu bank w rzeczywistości z tej swobody korzystał.

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi także wątpliwości kwalifikacja klauzul kształtujących mechanizm indeksacji jako określających główne świadczenia stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. uzasadnienie uchwały SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, i przywołane tam orzecznictwo). Oznacza to, że zarzut nr 6 należy uznać za bezzasadny.

Na podstawie art. 385¹ § 2 k.c. postanowienia abuzywne nie wiążą konsumenta. Klauzule przeliczeniowe odnoszące się do tabeli kursów banku podlegają zatem wyeliminowaniu. W świetle punktu drugiego uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie. Na podstawie art. 87 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym uchwała ta ma moc zasady prawnej i wiąże Sąd Najwyższy w niniejszej sprawie.

Odnosząc się do zarzutu nr 3, w którym podniesiono kwestię konsekwencji wejścia w życie tzw. ustawy antyspreadowej i umożliwienia spłaty kredytu

bezpośrednio w walucie obcej, wskazać należy, iż samo wejście w życie wskazanej ustawy, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających z tej oceny (zob. wyroki SN: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22). Stworzyło to jedynie podstawy do zmiany postanowień umowy co do sposobu waloryzacji na przyszłość niespłaconych jeszcze rat kredytu. Oceny abuzywności postanowienia umownego dokonuje się natomiast według stanu z chwili zawarcia umowy, a nie następnie (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). W tym stanie rzeczy sporządzony aneks do umowy nie mógł odwrócić skutków abuzywności tych postanowień, chyba że strony (w tym konsumenci) wyraźnie wyraziłyby taką wolę, czego jednak nie ustalono.

Za bezzasadny należało uznać zarzut nr 7 dotyczący możliwości dalszego wykonywania umowy przy zastosowaniu tzw. przepisów dyspozytywnych. Zgodnie z punktem 1 uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów.

Z przedstawionego wyżej rozumowania wynika, że kwestii podniesiona w zarzutach nr 4 i 5 musi być uznana za bezprzedmiotową. Klauzule dotyczące przeliczenia waluty należy bowiem uznać za niedozwolone postanowienia umowne, powodujące niezwiązanie umową w całości, niezależnie od tego, czy powodom w należyty sposób wyjaśniono ryzyko walutowe, jakie ponosili, zawierając umowę kredytu denominowanego w walucie obcej. Ta ostanía kwestia nie jest jednoznaczna. Z jednej strony, ze względu na nierównowagę informacyjną, zawierając umowę z konsumentem, bank powinien udzielić mu wyjaśnień co do tych aspektów kreowanego stosunku prawnego, które mogą wiązać się dla konsumenta ze szczególnym ryzykiem. Z drugiej strony natomiast powinność ta nie może

oznaczają obowiązek bezbłędnego przewidzenia zdarzeń przyszłych, gdyż mimo wspomnianej nierównowagi informacyjnej także profesjonalista ma w tej mierze ograniczone możliwości.

Bezzasadny okazał się również zarzut nr 2 dotyczący oceny Sądu drugiej instancji w przedmiocie interesu prawnego powodów w żądaniu ustalenia nieważności umowy. Interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. występuje w razie niepewności co do istnienia lub treści stosunku prawnego między stronami, której nie można w całości usunąć, rozstrzygając w przedmiocie roszczenia o spełnienie świadczenia. Możliwość dochodzenia roszczenia o zwrot zapłaconych rat kredytu nie eliminuje interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia stosunku prawnego w związku z nieważnością umowy kredytu. Wyrok zasądzający świadczenie restytucyjne na rzecz kredytobiorcy nie rozstrzygałby bowiem – ze skutkiem wynikającym z art. 365 § 1 k.p.c. – czy stosunek kredytu został ważnie nawiązany (zob. m.in. wyroki SN: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44, i z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22).

Odnosząc się do zarzutów nr 1 i 8, dotyczących abuzywności postanowień nakładających na powodów obowiązek pokrycia kosztów ubezpieczenia kredytu, należy na wstępie wskazać, że kwestia ta nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy, jeśli zostało przesądzone, że umowa nie może wiązać w całości z uwagi na niedozwolony charakter klauzul przeliczeniowych.

Niezależnie od tego wskazać trzeba, że Sąd drugiej instancji prawidłowo uznał, iż na podstawie nieobowiązującego obecnie art. 479⁴³ k.p.c. jest związany treścią wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie, w którym tożsamą klauzulę stosowaną przez pozwanego uznano za niedozwoloną.

Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw art. 479⁴³ k.p.c. należy stosować w odniesieniu do postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru w brzmieniu dotychczasowym, nie dłużej jednak niż przez 10 lat od dnia wejścia w życie ustawy zmieniającej. Oznacza to, że art. 479⁴³ k.p.c. znajdował zastosowanie w niniejszej sprawie. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną popiera prezentowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd,

w świetle którego w przypadku istnienia prawomocnego wyroku uznającego określone postanowienie wzorca za niedozwolone, w procesie obejmującym incydentalną kontrolę wzorca, toczącym się między przedsiębiorcą, który był pozwanym w sprawie o uznanie postanowienia za niedozwolone, a podmiotem, który jako konsument zawarł z nim umowę, sąd nie powinien już oceniać, czy określone postanowienie jest niedozwolone, ponieważ kwestia ta została rozstrzygnięta i rozstrzygnięcie ma w tej mierze charakter wiążący (zob. uchwałę siedmiu sędziów SN z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15, OSNC 2016, nr 4, poz. 40, i wyrok SN z 7 lipca 2021 r., I CSKP 222/21, OSNC-ZD 2022, nr 2, poz. 30).

Na marginesie należy wspomnieć, że niezależnie od faktu, iż Sąd drugiej instancji uznał się za związany kontrolą wzorca dokonaną wcześniej przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, to wyjaśnił też szeroko, dlaczego przedmiotowe postanowienie należy uznać za niedozwolone.

Bezzasadny okazał się także zarzut nr 9. Uznanie, że umowa kredytu po usunięciu z niej klauzul abuzywnych nie może wiązać, przesądza o tym, iż składki świadczone na jej podstawie z tytułu ubezpieczenia na życie podlegają zwrotowi, tak jak wszystko, co strony świadczyły sobie w wykonaniu umowy kredytu. Podkreślić należy, że powodowie nie byli bezpośrednio stroną umowy ubezpieczenia, a status ubezpieczającego przysługiwał bankowi.

Za niezasadny należało uznać również zarzut nr 10 oparty na twierdzeniu, że spełnianie świadczeń przez kredytobiorców czyniło zadość zasadom współżycia społecznego i z tego powodu nie może ulegać zwrotowi w związku z art. 411 pkt 2 k.c. W tym kontekście należy przypomnieć, że w przywoływanej już wyżej uchwale z 25 kwietnia 2024 r. Sąd Najwyższy poparł stanowisko odpowiadające tzw. teorii dwóch kondykcji, zgodnie z którą konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu umowy kredytu, która nie może wiązać z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień. Przyjęcie w tej sytuacji, że zapłata taka odpowiada zasadom współżycia społecznego, stanowiłoby w istocie podważenie obowiązującej jako zasada prawna teorii dwóch kondykcji (zob. wyrok SN z 30 kwietnia 2024 r., II CSKP 2375/22).

Z tych przyczyn skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1, 3 i 4 k.p.c. w zw. z § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 7 oraz § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie. Suma zwrotu została rozdzielona na powodów w częściach równych (zob. uchwałę SN z 16 listopada 2023 r., III CZP 54/23, OSNC 2024, nr 6, poz. 57).

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Marcin Krajewski Kamil Zaradkiewicz

(E.M.)

[t.n]